

Jüri Parijõgi

Külaliste leib ja teisi eesti muinasjutte

See e-raamat on skaneeritud ja toimetatud Tartu
Linnaraamatukogus

Raamatu aluseks on 2001. aasta “Avita” väljaanne

2012

Tartu Oskar Lutsu nimeline
Linnaraamatukogu

SISUKORD

JÕULUÕHTUD PIRRUTULE VALGEL.....	3
KÜLALISTE LEIB.....	4
NÄLG.....	5
LEIVAJÄTK KADUS.....	6
MEHE PÄRISÕNN.....	7
VÕÖRAS KULD.....	8
VANAEMA JUTT LAURITSAST.....	9
KAEVUST SAADUD ÕNN.....	10
NÄKINEIUL MEHEKS.....	11
KUIDAS SULANE NÄKKIDE SALADUSED TEADA SAI.....	13
NÄKK SULASEKS.....	15
PUUVARAS JA METSHALDJAS.....	16
METSHALDJAS KARISTAB NOORMEEST.....	17
USSIKUNINGAS.....	18
USS HELMESTEKS.....	19
KUIDAS MEES USSIKOOPAST ÕNNE LEIDIS.....	20
JUTT MEHEST, KES TEADIS USSISÕNU.....	22
RAHAKATEL.....	24
MAA-ALUNE LINN.....	25
PERETÜTAR JA VAENELAPS.....	26
SAUNALAPS JA PERETÜTAR.....	28
IMEKIVI.....	30
KOLM VENDA.....	33
SEITSE VENDA JA SEITSE ÕDE.....	35
PÖIALPOISS.....	39

JÕULUÕHTUD PIRRUTULE VALGEL

See oli siis, kui vanaisa oli alles poisike. On neljapäeva õhtu. Rehetare ahjus hõõguvad viimased söed, suits on välja läinud ja uks suletud, ainult õrna vinetist heljub veel parte all leitseaugu poole. Ahjurindel põleb pird, heites ebaühtlast valgust suitsunud seintele ja partele.

Täna ei tehta tööd, sest on neljapäeva õhtu. Ema ei ketra, vanaema ei koo vööd ja vanaisa on torganud poolelivoolitud puulusika seinaprao vahele. Istutakse kolde ees pIRRUTULE ümber ja aetakse vaikselt juttu. Aeg-ajalt käib rehetare uks, sisse astub mõni poiss või tüdruk naabertalust – nad tulevad neljapäeva õhtut veetma ja videvikku pidama. Nüüd kõneldakse päevaseist sündmusist ja heidetakse nalja. Viimaks hakkavad noored paluma vanaisa: «Jutusta meile mõni vanaviisi jutt!»

Vanaisa tõrgub vastu:

«Ei tule midagi meelde... olen juba kõik ära jutustanud...»

«Tead küll,» paluvad lapsed. «Jutusta kodukäijatest või haldjatest või näkkidest. Jutusta nüüd!»

Mõninga puiklemise peale jääb vanaisa nõusse ja alustab veniva häälega juttu metshaldjast. Nüüd jääb rehetares kõik vaikseks, ainult pirru praksumist ja kilgi laulu on kuulda vanaisa jutu sekka. Lapsed kuulavad, suud ammuli, nagu tahaksid neelata iga sõna, mis tuleb vanaisa suust. Aeg-ajalt uuendatakse pirdu ahjurindel... siis hakkavad tantsima pikad varjud seintel ja nurkades, just nagu liigutaks end seal keegi. Nüüd peatub vanaisa jutus ja ütleb pojapojale:

«Too mulle õige esikust kibuga kalja, suu kuivab.»

Pojapoeg läheb, kuid püüab ühe kõrvaga kuulata, mis vanaisa edasi räägib. Külmas ja poolpimedas esikus käivad judinad üle selja: kui nüüd mõni säärane tuleb!

Kui vanaisa selle jutu lõpetab, peab ta jutustama veel ja veel, kuni väsib. Lõpuks laulab vanaema mõne vana laulu ja kuulajad annavad üksteisele mõistatusi. Siis käib peremees väljas ja lausub tagasi tulles:

«Tähed näitavad juba keskööd, peab minema puhkama.»

Võõrad lahkuvad, teised hakkavad magama heitma. Pojapoeg ronib ahjule vanaisa kõrvale ja küsib:

«Kust sa tead nii palju jutte?»

«Eks ma ole kuulnud oma vanaisalt ja isalt,» seletab taat ja kohendab peaalust. «Kust teadsid sinu vanaisa ja isa?»

«Eks nad kuulnud jälle oma isadelt. Nii ikka põlvest põlve. Kui sina suureks saad, siis jutustad jälle oma lastele minult kuulnud jutte.»

Nii peeti vanasti jutuõhtuid. Nüüd neid enam ei peeta, nüüd on raamatud, ajalehed, raadio. Aga vanad muinasjutud ei ole kaduma läinud, nad on kirja pandud ja praeguse põlve lapsed võivad neid lugeda raamatuist.

KÜLALISTE LEIB

Kord oli suur ja jõukas talu. Kari oli suur ning rammus ja salved olid nii vilja täis, et talul oli ikka kahe-kolme aasta leib ees. Seal talus käis palju külalisi. Perenaine võttis neid kõiki lahkesti vastu – jätkus leiba omadele, jätkus külalistele.

Viimaks tüdis perenaine külalistest. Hakkas mõtlema: «Küll oleks hea, kui külalisi ei käiks, saaks ise rohkem töö juures olla ja see, mis külalised ära söövad, jääks kõik järele.»

Läks siis targa käest nõu küsima, kuidas külalistest lahti saada. Tark õpetas: «Võta aidavõtmed, viska need aida ukse eest kolm korda üle katuse aida taha, ise hüüa: «Minge, külalised ja külaliste rabi!¹» Küll siis külalised kaovad.»

Perenaine läks koju, võttis aidavõtmed, viskas need kolm korda aida ukse eest üle katuse aida taha ja hüüdis iga kord: «Minge, külalised ja külaliste rabi!»

Sellest ajast peale kadusid talust kõik külalised, ükski ei tulnud enam. Aga nüüd polnud laudas enam karjaõnne ja vili ikaldus iga aasta. Viimaks olid salved tühjad ja nälg tuli majasse, perenaisel polnud endal midagi süüa ega perele anda.

Läks siis perenaine jälle targa juurde oma häda kurtma ja nõu küsima. Tark ütles: «Kes külalistele annab, sel pole ialgi puudust, sest külaliste osa on ju ka loodud. Sa enam külalisi ei tahtnud, seepärast pidin külaliste leiva ühes külalistega ära saatma.»

Nüüd hakkas perenaine tarka paluma, et see jälle nii teeks, et külalised tagasi tuleksid. Enam ei pahandaks ta kunagi nende üle.

Tark õpetas jälle: «Kui nüüd koju lähed, siis võta aidavõtmed, viska need kolm korda aida tagant üle katuse aida ukse ette ja hüüa iga kord: «Tulge, külalised ja külaliste rabi!» Küll siis külalised tagasi tulevad.»

Perenaine läks koju ja tegi kohe targa õpetuse järgi. Võttis aidavõtmed, viskas need kolm korda aida tagant üle katuse aida ukse ette ja hüüdis: «Tulge, külalised ja külaliste rabi!»

Kohe hakkasid külalised talus käima. Ja oli perenaisel jälle karjaõnne, vili kasvas põllul, mõne aastaga olid salved taas vilja täis. Oli leiba omadel ja jätkus külalistele. Varsti oli talu veel jõukam kui enne.

---

¹ Kaapekakk

NÄLG

Talusse tulnud uus peremees. See olnud küll suur ja tugev mehekolakas, aga igavene laiskvorst, pole viitsinud midagi teha. Aelenud päevad otsa ahju peal või logelnud õues.

Seda näinud nälg ja tulnud tallu. Esiteks vaadanud tänavalt, siis uidanud õues ringi, pärast läinud tarre. Astunud viimaks parsile, heitnud sinna magama, jalad rippunud parte vahelt alla.

Nüüd lagunened majas kõik riistad, põllud jäänud sööti, aiad langenud maha ja inimestel pole olnud midagi suhu panna.

Mees hakanud nälga ära ajama – ei nälg tee väljagi, pöönutab pealegi parsil ja kooditab kondiseid jalgu. Viimaks kurtnud mees naabritele oma häda: «Nälg tuli tuppa ega taha enam kuidagi ära minna.»

Naabrid andnud mehele nõu tööle hakata, siis minevat nälg ära.

Siis mees hakanudki majas hoolega tööle, parandanud riistu, kohendanud sängisid ja teinud ustele uued pöönad. Nüüd pole näljal enam majas midagi teha olnud, läinul toast välja ja asunud lehmalauda. Ka sinna läinud peremees järele, kohendanud sõimesid ja hakanud hoolega talitama. Siis läinud nälg ka sealt ära ja hakanud taas luusima õues ning põldudel. Igale poole läinud aga peremees oma tööga järele. Viimaks pole näljal enam mujal asu olnud, kui läinud aiakultuuridele kükitama ja vahtima. Peremees teinud ka aiakultuurid üles. Nüüd pole näljal enam kuski asupaika olnud ja lahkunud talust. Vaadanud küll veel tänavalt tagasi, aga siis läinud sinna kaugele, soomülgaste vahele.

LEIVAJÄTK KADUS

Vanasti elanud ühes vaeses saunahurtsikus lesknaine oma kahe lapsega. Naine käinud külas päeviti tööl, toitnud ennast ja lapsi nii hästi-halvasti kui saanud – paljuke see üksik lesknaine ikka jõuab! Lapsed olnud alles väikesed, pole neist olnud asja mingile tööle. Seal jäänud aga ema ühel päeval raskesti haigeks – kes teab, kus enese raske töö juures ära venitas, – ja mõne päeva pärast surnudki ära.

Nüüd tulid lastele rasked päevad. Mõneks päevaks jätkus leiba, siis oli otsas – paljuke sel vaesel lehel tagavara oli! Lapsed otsisid üles viimased koorukesed ja sõid ära kõige väiksemad raasukesed, kuid kõht jäi ikka tühjaks. Istusid siis ema süngi ette ja hakkasid haledasti nutma.

Kui nad nii juba kaua olid nutnud, tuli hall vanamees tuppa nende juurde ja küsis:

«Mis teil viga, lapsed, et nii haledasti nutate?»

«Ema suri ära ja meil pole midagi süüa,» kaebasid lapsed. Kõhud on tühjad.»

Kas teil siis emast midagi toidupoolist järele ei ole jäänud?»

«Ei ole, kõik on otsas.»

Hakati siis otsima ja leiti kapinurgast tükike leiba ja ühe vana anuma põhjast pihutäis jahu. Sellest keetis hall vanake putru – sai suur vaagnatäis –, tõi leivakõrvaseks, pani lapsed sööma ja õpetas:

«Iga kord, kui söönud olete, lakkuge lusikad ilusasti puhtaks, ja leivaraasukesed, mis üle jäävad, pange targu paigale, siis ei lõpe toit. Aga seda ma teile veel ütlen ja kõvasti keelan, et lusikaga ei tohi kunagi kausi äärele koputada, siis kaob kohe leivajätk ja lõpeb viimne toiduraas.»

Siis läks hall vanake ära.

Nüüd oli lastel hea põli – puder ei lõppenud kausist ega leib kapist. Ainuke mure oli, – järelejäänud raasukesed hoolega ära korjata ja alles hoida, sest nendest see uus leib iga kord tuligi.

Ühel hommikul, kui lastel juba kõhud täis olid, ütles noorem:

«Ma õige koputan lusikaga kausi äärele.»

«Ära koputa!» keelas vanem. «Siis kaob leivajätk ära.»

Sedaviisi siis jäigi. Teisel hommikul hakkas noorem jälle ütleva, et tema koputab aga kausi äärele. Vanem õde ei jõudnud veel keelatagi, kui noorem lõigi kolm korda lusikaga kausi äärele.

Esiteks ei olnud muud midagi, aga kui kauss tühjaks sai, ei tulnud enam uut putru asemele ja leivaraasukestest ei kasvanud uut leivatükki.

Nüüd istusid lapsed jälle ema süngi ette ja hakkasid nutma, et hall vanamees tagasi tuleks ja nende leiba uuesti jätkaks, aga hall vanake ei tulnud tagasi.

MEHE PÄRISÕNN

Kord elasid naabruses kaks meest. Mõlemal olid ühesuurused talud, aga üks oli rikas, teine vaene. Rikas tegi tööd parajasti, kõik õnnestus ta käes; vaene algas enne päikesetõusu ja lõpetas hilja õhtul, kuid midagi ei läinud tal korda. Mis ta õhtul naabrist ette jõudis, seda tegi naaber järgmisel päeval kerge vaevaga tasa. Naabril olid alati salved vilja täis, vaene pidi aga lisa tooma magasiaidast.

Ühel õhtul mõtles vaene mees:

«Katsun õige ka öösiti tööd teha, ehk jõuan sedaviisi naabrile järele.»

Rakendas uuesti härjad adra ette ja läks taas väljale kündma. Jõudis vaoga naabri põlluni ja märkas, et ka seal keegi künnab.

«Kas sa näed,» arutas mees, «ka naaber öösi väljas. Sellest see rikkus tuleb.»

Pidas härjad kinni ja läks naabrit vaatama. Ei olnudki naaber ise, hall vanamees oli, kes kündis paari hallide härgadega.

«Kes sa oled?» küsis mees poolkohkunult. «Hea vaim või paha vaim?»

«Ei ole kumbki,» vastas hall vanamees, «olen naabri õnn.»

«Imelik küll,» kurvastas mees, «naabri põllul töötab tema õnn, minul ei ole õnne.»

«Sina ei tunne oma õnne,» õpetas nüüd võõras. «Mine homme õhtul kopli suure kase alla, seal näed oma pärisõnne.»

Järgmisel õhtul läks vaene naaber kopli suure kase alla ja jäi ootama oma õnne. Kesköö paiku nägi ta kase ladvas halli mehikest, kelle ümber surusid sääsed. Hall mehike mõõtis ja kaalus neile midagi kätte.

Mees vaatas võõra tegevust tükk aega pealt, kuni see kase ladvast kadus. Siis hakkas kodu poole sammuma ega mõistnud midagi arvata. Viimaks mõistis: naabri õnn oli põllutöös, tema õnn oli kauplemises – mida see mõõtmise ja kaalumise muud tähendas.

Kohe andis mees talu käest ja asutas poe. Kuidas hakkas nüüd kõik hästi minema! Mees ei võinud arvatagi, et ta nii osav on kauplema. Rikkus kasvas silmnähtavalt, ei olnud vaja enne päikesetõustu tõusta ega pärast loojaminekut tööd teha, kõigega saadi hakkama parajasti töötades.

See tuli kõik sellest, et mees oli leidnud oma pärisõnne. Mees jäi osavaks kaupmehiks surmani ja tema suguvõsas oli mitu põlve häid ning jõukaid kaupmehi.

VÕÖRAS KULD

Kord hukkus Nõva rannas suure tormiga võõramaa laev. Lõi laeva päris pilpaiks, mehed katsusid lauatükkidel ujudes randa pääseda. Sellelt laevalt uhtusid lained randa ühe suure tunni, mis oli ääreni kulda täis. Enne veel, kui merehädalised jõudsid randa, leidis selle vaadi Päraküla vanamees. Läks kohe koju, rakendas oma tõmmud härjad vankri ette ja sõitis kullatünni ära tooma. Laevamehed nägid küll merelt, et kullavaat rannas ja vanamees vinnab seda vankrile, kuid ei saanud midagi parata. Pidasid siis meeles tõmmud härjad ja musta koera, et nende järgi otsivad pärast mehe üles.

Jõudsidki mehed viimaks suure vaevaga randa ja hakkasid otsima kullaviijat. Päraküla vanamehe õues nägidki kahte tõmmut härga ja musta koera. Läksid siis sisse ja hakkasid kulda tagasi nõudma. Vanamees oli jõudnud kullatünni ära peita aita ja salgas kõik maha. Tema pole rannas käinud ega nende kulda näinud – mis kulda nad nõuavad? Tehku aga, et minema saavad!

Siis vihastusid võõrad mehed ja ütlesid: «Kui meie ei saa kulda tagasi, siis ei pea ka sina seda tarvitada võima.» Keerasid kannapealt ümber ja lahkusid talust.

Teisel päeval läks mees aita kullatünni vaatama – kogu ait musti usse täis, et kubiseb, ei ole kuhugi jalaga astuda. Mees kartis usse materdama hakata, püüdis neid välja ajada – ei mõtetki, aida nurgast tuleb uusi juurde ühtepuhku. Tahab kulda võtta – kuld usse täis. Kõik ajavad kaelad püsti ja nõuavad süüa. Paar päeva peab mees ussidega sõda, siis saab aru, et seda see meremeeste ähvardus tähendaski. Isegi elutuba tuli usse täis.

Nüüd rakendas mees jälle tõmmud härjad vankri ette ja viis kullatünni aidast ära, viis küla taha liivaauku ja mattis sinna. Kuid ussid ei kadunud elumajast. Siis kaevas mees kullatünni liiva seest välja ja uputas järve põhja, kuid ussides ei saanud ikkagi lahti. Ainult nii palju sai, et ussid kadusid toast ja aidast ning läksid ahju alla. Seal oli väike auk, kust nad sees käisid söömas. Igal õhtul pidi mees augu ette kummarduma ja usse sööma kutsuma. Kolde ees oli piimakauss, kus nad kordamööda käisid piima lakkumas.

Seda söötmist ei tohtinud mees jätta. Kui ta mõne päevagi vahet pidas, siis läks ise kohe üle keha paiste ja kari hakkas kahanema.

Nüüd on see mees juba ammu surnud. Kas aga need ussid veel ahju alt toas käivad, seda jutustaja ei tea.

VANAEMA JUTT LAURITSAST

Lapsed, hoidke Lauritsat! Laurits, see on tulehaldjas. Vanemad inimesed mäletavad ja teavad, et Laurits käib kolme punase koeraga. Tal endal on tulekarva riided, tulekarva silmad, tulekarva habe ja juuksed. Enamasti nähakse teda sügiseti, lauritsapäeva ümber. Siis ta käib ringi, vaatab ahjutuld, hoiab katusealusetuld ja kaitseb kahjutuld, et tige leek ei pääseks valla ega teeks inimestele halba.

Hoidke, lapsed, Lauritsat, suured, olge ta sõbrad! Muidu käsib mõnel koeral katla alla minna, ja – teate isegi, et tuli siis põlema ei lähe. Siis ei saa muidu, kui peab võtma kolm peotäit ahterukkeid ja panema katla alla põlema, – siis läheb koer ära.

Lapsukesed, lapsukesed, ärge ütelge ühtki halba sõna, ärge tehke halba tegu! See kurvastab Lauritsat, ta silmad lähevad märjaks, pisaraid hakkab langema. Suveõhtuti võib näha põdsaste all Lauritsa pisaraid – pimedas nad hiilgavad –, mis ta sinna nutnud halbade laste pärast, kes tulega ei mõista ümber käia.

Lauritsa koerad, need on karmed käima ja peremehele teatama, kui kuski tulega halvasti ümber käiakse. Sinna ta teeb tuleaseme, ei jäta muud järele kui musta mulla. Nii ta karistab.

Kord peksid mees ja naine rehte. See oli mõni päev enne lauritsapäeva. Varakult olid mees ja naine tööl. Esimese kukelaulu ajal oli rehi juba välja aetud. Taheti parajasti peksma hakata, kui punane mees tuli rehe väravatele ja ütles: «Jõudu!» – «Jõudu tarvis!» võttis naine tervise vastu ja lisas juurde: «Eks too oma jõud ka.»

Siis läks punane mees rehealuse keskele, lademete peale ja hüüdis koeri: «Tulge, koerakesed, hüpake, koerakesed, üheskoos tööd tehke – mul on vaja vahet teha!» Tegi siis tule kuivade lademete sisse, rehi läks vuhinal põlema. Koerad kargasid ühelt poolt teisele poole, kaitsevad seinu, valvasid vahet. Veidi aja pärast oli töö tehtud, tuli kustunud. Siis jooksid koerad välja, nende järel läks ka tulekarva mees. Mees ja naine nägid, et rehi tulega pekstud: õled olid alles, aganad alles ja pahmahunnikust paistsid puhtad terad – tuli ei olnud midagi rikkunud. Aituma tulehaldjale Lauritsale! Mees ja naine said koiduni hea une magada.

Teisel rehekorral – see oli just lauritsapäeval – tahtsid mees ja naine jälle tulega rehte peksta, nagu nad viimati nägid. Ajasid rehe välja, tegid tule lademete keskele, kuid tuli ei kuulunud enam sõna. Küll hüüti: «Laurits, Laurits, tule appi!» Laurits ei tulnud, tuli kargas lakke, sealt lakka ja katusele – kõik põles maani maha. See tuli kõik sellest, et nad lauritsapäeval rehte peksid ja tulega halvasti ümber käisid. Aga Laurits läks metsa, nuttis põõsa alla mitu tulist silmapisararat, mis igal suvel hiilgavad jaaniussidena ja kõigile meelde tuletavad, et lauritsapäeval ei tohi tuld puudutada, kui Lauritsat ennast juures ei ole.

KAEVUST SAADUD ÕNN

Ahavere mäe all talu õues on sügav kaev. Korra hakkas peremees kaevu sügavust mõõtma. Võttis pika lati ja laskis selle kaevu – ei lattu ulatu põhja. Võttis siis pika kõie, sidus selle lati otsa ja laskis uuesti kaevu – nüüd ulatus küll põhja. Hakkas aga mees latti välja tõmbama, tõusis kaevu põhjast suur kohin, vesi kees ja vulises. Ja lattu oli nii raske, et kuidagi ei jaksanud teda kaevust välja tõmmata. Kutsus peremees sulase appi. Tõmbavad siis kahekesi, tõmbavad – tuleb... juba lattu veepinnal. Nüüd näevad mehed, et lattu otsas ripub poisike, üsna väike, aga nii raske, et annab kahekesi tõsta. Mehed kohkuvad esiteks, tahavad lattu kaevu tagasi lasta, aga poisike hakkab härdasti paluma, et ärgu lastagu teda kaevu tagasi, vaid päästetagu ära. Küllap tema meestele vaeva tasub.

Mehed tõmbavad poisi kaevust välja, kohe vaikib kaevus vee sulin ja kohin. Poiss võtab põuest raudsahad, annab need peremehele ja ütleb: «Pane need sahapuu otsa ja mine kündma!» Siis võtab kirve, annab selle sulasele ja lausub: Sellega hakka puutööd tegema!» Mehed vaatavad saadud asju ega pane tähelegi, kui poisike kaevu juurest kaob.

Teisel päeval paneb peremees saadud saharauad sahapuu otsa ja hakkab kündma. Töö läheb nii kergesti, et lust näha, ei ole hobusel vaeva ega mehel raske. Ja mulla teevad need saharauad nii kobedaks, et seeme hakkab kohe idanema. Sügisel sai mees põldudelt nii hea saagi, nagu veel kunagi polnud saanud: salved olid kuhjaga täis. Nii õnnestus mehel nüüd iga aasta viljasaak; mõne aastaga sai ta ka jõukaks meheks.

Sulane hakkas oma kirvega puutööd tegema. Mis tööle aga käe külge pani, see korda läks. Võttis enese sulasest lahti ja hakkas omaette elama. Ehtas endale maja ja sai jõukaks meheks. Ei teatud kellelgi nii head tööõnne olevat kui temal.

Pikapeale sai Ärina mõisahärra asjust teada. Kurjal härral oli kade meel teiste õnnest, kutsus mehed mõisa ja võttis nende kaevust saadud asjad ära. Siis laskis oma põlde künda nende saharaudadega ja andis õnnekirve oma puusepa kätte, et tema töid teeks. Aga saharauad ei teinud härra põldu kobedaks ega õnnistanud tema viljasaaki. Mõisapõldudel ikaldus vili täiesti ja sügisel jäid salved tühjaks. Õnnekirvega ei olnud mõisa puusepal midagi peale hakata. Mis ta selle kirvega tegema hakkas, see raisku läks.

Nüüd vihastas härra, laskis mehed mõisa tuua ja pani nad keldrisse kinni – miks asjadel tema käes õnne ei ole! Aga õõsi tuli see kaevupoisike – seesama, kes need asjad andis, – päästis mehed keldrist, tõi tagasi saharauad ja kirve. Samal ööl jäi härra haigeks ega julgenud enam neid asju tahta. Mehed elasid õnnelikult ja jõukalt kuni surmani. Aga kuhu need saharauad ja see kirves pärast said, seda ei tea keegi.

NÄKINEIUL MEHEKS

Ühel mehel oli kaks poega. Vanem oli tark ja terane, hakkaja iga töö peale. Nooremast polnud suuremat asja, tema käed ei hakanud kuhugi töö külge, lonkis niisama metsas ja mere ääres ringi ja puhus pilli. Isa pani ta karja, kuid karjahoidjat temast ei saanud, laskis loomad vilja ja mujale paha peale. Siis pani isa ta sigu hoidma, kuid siingi polnud poisist asja. Sead käisid omapead, poiss aga logeles. Viimaks kihutas isa laisa poisi majast välja.

Nüüd olid mehel kibedad päevad. Polnud enam peavarju ega palukest suhu panna. Luusis mõned päevad mere ääres, siis hüppas merre.

Seal tuli aga näkineid, võttis poisi oma õlale ja viis merest läbi tühjale saarele. Nii oli poiss päästetud. Siis ütles näkineid: «Luba nüüd mulle midagi selle eest, et su päästsin.» Poiss vastas: «Mul pole midagi lubada.» – «Luba iseennast, tule mulle meheks.» Poiss ei mõistnud selle peale midagi vastata, mõtelnud: «Kuidas sa ikka näki naiseks võtad...» Palus siis kolm päeva mõtlemiseks aega. Näkk oli sellega nõus ja kadus.

Poiss oli nüüd üks tühjal saarel, kõht tühi, riided märjad, peavarju ei kuski. Paar päeva pani sedaviisi vastu, siis hakkas kahetsema, et näki pakkumist vastu ei võtnud.

Kolmandal päeval oli näkineid jälle seal ja küsis kohe: «Kas oled järele mõtelnud, kas võtad?» Poiss oli nüüd kohe nõus. Ja siis moondus äkki kõik ümber. Tühja saare asemel oli tore loss, nii tore loss, missugust poiss polnud uneski näinud. Toredad toolid ja sohvad, põrand nii libe, et ei oska seal käiagi. Üks ümmargune laud oli, seal olid peal kallid söögid ja joogid. Teenijad seadsid kaks ilusat tooli laua äärde, kuhu poiss oma pruudiga istus. Muud rahvast istus ka laua äärde, need olid aga neist alamad. Nii peeti poisi ja näkineiu pulmapidu.

Siis hakkas elu minema rõõmsasti. Poisil polnud midagi teha, võis päevad otsad mängida oma pilli. Pikapeale märkas poiss, et naine käib igal neljapäeval kodunt ära. Ei teinud esiteks sellest väljagi, aga pärast hakkas küsima, kus ta käib. Naine ei ütelnud ühtigi, kus ta käib, seletas aga, et ta peab igal neljapäeval ära käima. «Ära sa kunagi vaata, kuhu ma lähen,» ütles ta mehele, «siis pead siit lahkuma ja mina pean igavesti leinama.»

Poiss ei teinud esiteks asjast väljagi ega püüdnud ka vaadata, kuhu naine läheb. Pikapeale aga tulid kõiksugu mõtted: kus ta käib, mis ta teeb... mine tea, kellega sõbrustab? Sinna ukse taha ta läheb, teenijatüdrukud võtab kaasa... kogu päeva on ära lukus ukse taga.

Nüüd tuli mehel kange tahtmine näha, kus naine käib ja mis ta teeb. Laskis oherdiga seina sisse augu ja hakkas vaatama, kui naine jälle ühel neljapäeval ukse taha kadus. Ega seal olnudki midagi – keset tuba oli kuldvan, seal teenijad pesid ta naist, muud midagi. «Ime küll,» mõtles mees, «miks ta mul seda vaadata keelab.»

Õhtul tuli naine tagasi, leinariided seljas, kurb ja tusane. «Mis sa nüüd tegid, miks sa ei pidanud minu keeldu? Nüüd pead siit lahkuma ja mina pean

igavesti leinama. Hakka kohe minema!» Küll palus mees, et ööd lubaks veel siin olla, kuid naine ei lubanud. Ja jälle moondus kõik endiseks tagasi – uhke loss kadus, poiss seisis tühjal saarel, vanad karjaseriided seljas. Taas võttis näkineid ta õlale ja viis ta tagasi sinna, kust ta tema toonud, siis kadus.

Poiss ei uskunud esiti oma silmi, istus kaua mere kaldal, viimaks hakkas kodu poole minema. Kodus leidis kõik teisiti, uued hooned ja teistsugune kõik muugi. Talus elas hoopis võõras rahvas. Mees küsis oma isa ja ema järele – keegi ei teadnud midagi, polnud neist midagi kuulnudki. Viimaks otsiti vanadest kirikuraamatutest ja leiti, et sellenimelised inimesed on juba enam kui kolmesaja aasta eest surnud. Kui poiss seda kuulis, suri ta kohe ja pudenes tolmuks.

KUIDAS SULANE NÄKKIDE SALADUSED TEADA SAI

Kord saatis peremees sulase jõe äärde kalu püüdma. Sulane püüdis, kuni jäi hilja peale, pime tuli kätte ja vihma hakkas sadama. Mehel polnud mujale vihmavarju minna, kui ronis kummulikeeratud paadi alla, mis oli sealsamas jõe kaldal.

Veidi aja pärast tulid jõest kolm näkki, ei pannud meest tähelegi, asusid paadi lähedale juttu ajama. Üks ütles: «Mina tean midagi.» Teine ütles: «Mina ka tean midagi.» Kolmas ütles, et temagi teab midagi.

Mees jäi kikikõrvu kuulatama, mida need näkid siis teavad. Ja siis hakkas esimene jutustama: «Siit suure tee äärest pool versta eemal on talu, seal õuevärava vahel maa sees rahakast, ainult väike nukk ulatub välja. Keegi ei tea, et see on rahakast, kõik arvavad, et on kivi. Seda kasti oleks hõlpus kätte saada, kui minna südaöösi ja veidi kaevata.»

Teine jutustas: «Teie teate küll, et siit mõni hea verst allapoole ehitatakse jõe veeskitammi. Seda on ehitatud mitu aastat, tuhandeid on ära kulutatud, aga tamm ei saa ega saa valmis: mis päeval tehakse, see öösi lõhutakse. Asjaga saadaks aga hõlpsasti hakkama, kui keegi taipaks tammi kohale mõlemale poole kalda äärde ristid vette panna.»

Kolmas kõneles: «Mina tean, et kuningatütre silmad on haiged, juba kaua aega. Kõige targemad tohtrid on silmi arstinud, kõik rohud ära proovitud – midagi ei aita. Aga silmad saaksid kohe terveks, kui neid maarjajääveega pesta.»

Sulane pidas kõik hästi meeles, ja kui näkid ära läksid, tuli paadi alt välja ja läks koju. Järgmisel ööl läks rahakasti ära tooma. Oli värava vahel rahakasti nukk näha nagu kivikülm. Kaevas siis rahakasti välja ja tõi koju.

Nüüd oli sulane rikas mees, raha enam kui seitsmel mõisasaksal kokku. Peremees nägi ka, et sulasel palju raha, ja hakkas pärima: «Kust sa said?» Sulane ei teinud asjast saladust, vaid jutustas ära, kuidas ta paadi all lamades näkkide juttu pealt kuulas.

Peremehel tuli ka kange rahahimu. Läks teisel õhtul ise jõe äärde paadi alla ja jäi kuulatama. Varsti tulidki näkid. Esimene ütles: «Kas teate, et rahakasti enam ei ole värava vahel maa sees. Keegi on meie juttu pealt kuulanud ja rahakasti ära toonud. Vaatame, ehk on nüüd jälle kuulatamas.» Hakati otsima ja leiti peremees paadi alt. Kohe võeti peremees kinni ja tuuseldati ta vaeseomaks.

Sulane aga läks möldri juurde, kes veskitammi ehitas, ja pakkus ennast ehitajameistriks. Mölder ei olnud muidu nõus võtma, kui pangu mees käsiraha sisse, sest nii paljud olid käinud ehitamas, aga ükski pole sellega hakkama saanud. Sulane siis maksis ka summa sisse – raha tal ju oli –, palkas töömehi ja hakkas ehitama. Enne aga pani mõlemale poole kalda äärde ristid vette, nagu näkk oli õpetanud.

Nüüd läks ehitus jõudsasti: mis tükk paigale pandi, see sinna ka jäi, keegi ei lahutanud ära. Kui tamm valmis oli, sai sulane jälle mitu tuhat rubla.

Nüüd ostis ta endale uhked riided ja läks kuningalinnu. Kui mees kuninga ette lasti, lubas ta kohe kuningatütrel silmad terveks teha. Kuningas ütles: «Ükski ei ole veel mõistnud minu tütre silmi terveks teha; kui sina teed, oled kõige targem ja saad mu tütre endale naiseks.» Sulane pesi kuningatütrel silmi maarjajääveega ja kohe said silmad terveks, nagu poleks haiged olnudki. Nüüd oli kuningalossis rõõm suur. Kohe peeti toredad pulmad. Kui vana kuningas suri, sai sulane tema järel kuningaks.

NÄKK SULASEKS

Kord elas Pikkjärve kaldal talumees, kes ühel kevadel ei saanud endale kuidagi sulast. Viivitas esiteks kauplemisega, ootas ikka, et pärast saab ehk odavamini, kuid jüripäev jõudis kätte ja mehel polnud ikkagi sulast. «Nüüd on lugu lahti,» mõtles mees, «jää viimati päris ilma sulaseta – keda saadad siis mõisa või kes teeb kodused tööd?»

Seal tuli aga jüripäeva hommikul tallu noor tugev mees ja pakkus ennast sulaseks. Peremees oli kohe nõus võtma, küsis aga enne, palju ta palka tahab. Võõras mees ütles: «Kui aasta täis teenitud, siis annad mulle vikati, millel on kadakane lüsi, kadakast lõepulgad ja mis on otsa pandud kadakavitsaga ja kinnitatud kadakast kiiludega. See oleks mu aastapalk, muud palka ma ei taha.» Peremees mõtles: «Nalja heidab vist võõras mees, ega see siis mõni palk ole. Aga eks ma anna talle selle vikati ja palga ka, mis ta väärt on.»

Jäigi siis võõras mees tallu ja hakkas sulaseks. Oli nii hea töömees, missugust talus veel pole olnud. Teadis kõik asjad ette ära ja tegi kõik ilma käskimata.

Kui aasta täis sai, küsis sulane oma palka kätte. Peremees ütles: «Ma annan sulle täie sulasepalga ja soovitud vikati pealekauba. Sulane aga ei tahtnud muud kui kadakase lõega vikatit, nagu kaup oli.

Sai selle kätte, ütles peremehele: «Tule nüüd minuga järve äärde ja vaata, mis ma teen.» Minki siis koos järve kaldale; peremees hakkas aimama, et siin ei ole tegemist pärisulasega. Järve äärde jõudnud, hüppas sulane kohe vette ja kadus. Siis hakkas järve vesi lainetama ja mässama, ehk küll tuuleraasugi ei olnud kuski.

Veidi aja pärast tuli võõras mees järvest välja – nüüd jäi järv jälle vaikseks – ja ütles peremehele: «Mina olen Pikkjärve näkk, elasin siin kogu aja üksi ja olin siin järve peremees. Mineval aastal tuli siia Suurjärve näkk ja ma ei saanud talt muidu võitu, kui pidin tema vastu minema vikatiga, millel on kadakane lüsi, kadakast lõepulgad, vits ja kiilud. Seda aga ise ei saanud teha. Teenisin selle sinu juures ja sellega ta välja ajasin. Nüüd olen jälle järve peremees. Ole meheks aitamast. Tule mõnikord järvele kalale.»

Seda öeldes kadus näkk ja mees ei näinud teda pärast kunagi enam. Aga kalaõnne oli tal alati.

PUUVARAS JA METSHALDJAS

Elas kord mees, kes armastas metsas käia puuvargil. Ühel jõululaupäeva õhtul, kui teised sõitsid kirikusse, rakendas mees hobuse ette ja sõitis jälle metsa. Ise mõtles: «Kõik inimesed sõidavad kirikusse, vana metsavaht muidugi ka, keegi ei ole nägemas, võin koju tuua missuguse koorma puid.»

Jõuabki mees teiste nägemata metsa, laob peale suure koorma puunotte ja hakkab minema kodu poole. Siis läheb ilm äkki pimedaks ja just nagu tihe udupilv tuleb mehe ja hobuse ümber. Mees vaatab, vaatab – udu sees kõnnib maailmatu pikk hall vanamees, asub hobuse kõrvale, haarab selle suu kõrvalt kinni ja hakkab talutama. Mees lööb esiteks kartma: ei tea, kes see võib olla; siis aga teeb südame kõvaks: «Mis ta mulle ikka teeb!»

Lähevad siis tüki maad sedaviisi edasi, mees koorma kõrval, võõras hobuse suu kõrval, kõige ümber tihe udupilv. Korraga märkab mees, et hobune on valges vahus. «Imelik küll,» arvab mees, «koorem ei olegi raske ja tee on hea, kuidas ta hobuse vahule võtab?» Lükkab siis mõne noti maha, koorem läheb esiteks nagu kergemaks, kuid varsti on veel raskem kui enne.

Jõuavad kodule lähemale, mees lükkab veel mõne paku maha, et üks pärast too ära. Nüüd aga näeb, et ei olegi kodutee, on hoopis võõras tee. Ja udu on veel tihedam, nii et hobusetalutajat võib vaevalt näha. Siis läheb tee jälle aegamööda tuttavamaks, kuid koorem on hobusel nii raske, et hobune lõõtsutab ees. Mees lükkab veel mõne noti maha. Jälle läheb tee võõramaks, ümbrus võõramaks ja hall vanamees paistab hobuse kõrval nagu udusammas.

«Küll on imelik,» mõtleb mees, «kuidas see udu täna petab: oled juba kodu lähedal, seal läheb aga kõik jälle võõraks.»

Sõidab edasi, hobuse jõud on juba lõppemas. Seal paistab aga jälle läbi udu koduvärv, kuid hobune on peaaegu maha langemas. Mees lükkab maha viimased puud. «Olgu,» mõtleb endamisi, «üks pärast too ära.»

Vaevalt on mees viimased puud maha lükanud, kui kaovad koduvärv, hall vanamees ja udu. Mees leiab, et on sõitnud järve äärde, kuus versta kodunt, hobune on põlvist saadik vees.

Aga poleks mees neid viimaseid puid maha lükanud, kui ta oleks värvast puudega sisse sõitnud, siis oleks uppunud; nüüd oli ainult hobune põlvini vees.

Ei läinud mees enam kunagi vargile.

METSHALDJAS KARISTAB NOORMEEST

Igas metsas on ikka oma metshaldjas ehk metsavana, kes selle üle on ja kes seda valitseb. Kõik puud, lilled ja rohud on tema; kõik loomad, linnud ja putukad seisavad tema voli all. Kes kuidagi metsaseadusi rikub, seda karistab ta armutult.

Kord kõnnib keegi noormees metsas, püss seljas. Seal näeb ta kuuseladvas ilusat lindu, kes rõõmsasti laulab.

Ulakas noormees hüüab:

«Maha, sa muidukisendaja!»

Paneb püssi palge ja laseb. Pauk käib ja lind kukub surnult maha. Kui püssirohusuits lahkub, näeb noormees, et põõsa tagant astub välja imelik vanamees. Sel on kasetohust kübar peas, kuusekorba moodi kuub ja püksid, hall habe nagu kuusesamblad.

«Mis kurja see väike laululind sulle tegi, et sa ta maha lasid?» küsib vanamees kurjalt.

Noormees läheb punaseks, hakkab kogeleva ega saa sõnagi suust.

«Näita mulle oma püssi!» ütleb vanamees taas.

Nüüd puudutab vanamees käega püssi ja lausub:

«Et sa laululinnu oled maha lasknud, siis olgu see sulle trahviks.»

Annab siis püssi noormehele tagasi ja kaob ise põõsa taha. Noormehel hea meel, et ilma karistuseta metsavana käest pääsenud, võtab püssi ja hakkab kodu poole minema.

Koduvälja ääres tahab veel niisama paugutada. Paneb jälle püssi palge ja laseb. Kui pauk käib, on kõik kohad paksu suitsu täis, nii et noormees midagi ei näe. Kui suits lahkub ei näe noormees ikkagi. See oligi metsa vana karistus, et noormees oma püssipaugust pimedaks jäi.

USSIKUNINGAS

Kord tahtnud mees näha ussikuningat. Ta oli targalt kuulnud, et kes ussikuninga krooni kätte saab, see saab kõige õnnelikumaks ning targemaks inimeseks maailmas. USSIKUNINGAS tulevat välja ainult siis, kui on usside püha või kui teistele ussidele liiga tehakse.

Et mees ei teadnud, millal on usside püha, seepärast läks ta ühel päeval metsa ja hakkas usse tapma. Tahtis sedaviisi ussikuningat välja meelitada. Luusis metsas kogu päeva, otsis põõsaste alt usse ja tappis neid, nii et käed väsisid. USSIKUNINGAT ei tulnud ikkagi välja. Pahaselt läks mees koju.

Öösi näidati talle unes, et mingi homme metsa samasse kohta, kus ta eile kõige rohkem usse tappis, siis saab ussikuningat näha. Aga kellegagi ei tohi sõna kõnelda.

Vara hommikul tõusis mees ja hakkas sõna lausumata metsa minema. Naine sõtkus parajasti leiba ja talle näis mehe olek imelikuna. Ta tegi tainase käega mehele ristimärgi ja lausus:

«Issa ristike olgu sinu juures!»

Kui mees metsa jõudis, sinna kohta, kus ta eile oli kõige rohkem usse tapnud, hakkas igast kaarest usse kokku tulema.

Neid kogunes mehe ümber nii palju, et mees muud ei näinud kui usside päid ja liikuvaid keeli. Viimasena tuli ussikuningas. See oli suurem kui ükski teine uss ja sel oli peas tulipunane kroon. Mees oli nii hirmul, et ei saanud paigastki ära. USSIKUNINGA krooni võtmisele ei olnud mõteldagi.

Seal käis korruga hele vile. Nüüd kogunesid kõik ussid ühte hunnikusse, mis sai nii suur nagu heinakuhi. Korruga visati ülevalt usside ette mehesuurune tammepakki. Kohe tulid ussid kuhjast ja närised selle lühikese ajaga tolmuks. Siis kadusid kõik metsa. Üks hääl aga ütles ülevalt:

«Täna õnne, et naine sulle hommikul ristimärgi järele tegi, muidu oleks sinuga sama tehtud mis tammepakuga. Üle ristimärgi ussid kurja ei tee.»

Sest ajast saadik ei ihaldanud mees enam ussikuninga krooni ega tapnud asjatult usse.

USS HELMESTEKS

Minu vanaema kõneles alati, et pühapäeval ei tohi metsas marjul käia. Ka mets tahab pühapäeva pidada. Ja kui keegi lähebki pühapäeval marjule, siis metshaldjas eksitab selle ära või karistab kuidagi muul viisil.

Kui vanaema noor olnud, siis elanud siinsamas naaberkülas tüdruk, kes armastanud pühapäeviti metsas marjul käia. Teised hoiatanud küll, et käi, käi, seni kui metshaldjas tuleb, aga tüdruk pole hoiatusest hoolinud. Ja toredust armastanud too tüdruk, ehtinud oma käised litritega, peas kandnud värvilisi linte ja rinnal suurt sõlge. Siis hakanud ilusaid helmeid tahtma. Mõtelnud: «Korjan palju marju, müün ära mõisa ja linna, siis saan helmed.»

Ühel pühapäeval läheb tüdruk jälle metsa, suur korv käsivarrel. Ise mõtleb: «Kui nüüd veel paar pühapäeva käia metsas ja hea saak on, siis saangi kokku helmeste hinna. Läheb siis sinna, kus tal head marjakohad teadupärast olid, kuid ei leia midagi. Ja mets on koguni imelik, isesugused rohud ja põõsad igal pool, mida ta enne polnud näinud. Ja just nagu teisi inimesi oleks ka metsas, kord vilksatab põõsaste vahelt hele pihik, kord nagu hõikaks teda keegi. Läheb edasi, aga marju ei leia kustki. Viimaks jõuab Uvanõmmele, kus tema teada pidi kasvama ainult kanarbik; nüüd on siin säärane hea marjamaa, missugust ta veel polnud näinud.

Kohe hakkab tüdruk hoolega marju noppima. Saab vaevalt paar korda pihuga võtta, kui hall vanamees tuleb põõsa tagan välja ja küsib: «Mis sa teed siin?» – «Marju korjan,» vastab tüdruk. «Mis sa marjadega teed?» pärib vanamees edasi. «Müün ära ja ostan helmed,» seletab ehmunud tüdruk. «Maksab sul selle pärast vaeva näha,» lausub hall vanake. «Ma kingin sulle helmed.» Võtab taskust ilusad helmed riputab tüdrukule kaela. Ise kaob niisama äkki nagu tuligi.

Tüdrukul hea meel, et nii kergesti ilusad helmed sai, jätab kohe marjakorjamise ja hakkab keksides kodu poole minema. Kodus hakkab peeglist helmeid vaatama – ei olegi helmed, uss on kaela ümber. Ja teised leidsid, et korvis ei olegi marjad, vaid kiviprügi.

Vaat see oli kõik seepärast, et käis pühapäeval marjul ja ajas toredust taga.

KUIDAS MEES USSIKOOPAST ÕNNE LEIDIS

Kihala mõisas elas vanasti kuri härra. See peksis kord oma kokka, kihutas ta siit mõisast välja ja ütles:

«Mine metsa!»

Kokk oli üksik inimene, tal polnud külas kedagi tuttavat ega omast, nii ei olnudki tal mujale minna kui metsa. Luusis siis mees mõne päeva metsas, toitis end metsamarjadega ja muretses, kuhu küll talveks minna, sest aeg oli sügisene.

Seal nägi mees ühel päeval suurt kivi, mille alla viis suur auk. Mees arvas, et siit leiab ta talveks peavarju, ja astus august alla. Kui ta alla jõudis, kokkus hirmsasti, sest oli sattunud ussikoopasse. See oli suur koobas, usse täis. Ühe seina ääres veidi kõrgemal kohal oli suur uss, punane kroon peas, see oli ussikuningas. Teised ussid roomasid põrandal edasi-tagasi ega teinud mehele vähimatki häda. Mees tahtis ümber pöörata ja august välja minna, kuid ussikuningas ei lubanud.

«Oled kord siia tulnud, siis pead ka kogu talve meie juures elama.»

Nüüd andis ussikuningas märku ja kõik ussid tulid üksteise järel valget kivi noolima, mis oli sealsamas koopa keskel. Kes seda kivi korra noolis, see jäi uniseks, roomas laisalt koopa seina äärde, tõmbas enese kerra ja uinuski. Nii käisidki kõik ussid kivi noolimas ja uinusid siis kohe.

Viimaks ütles ussikuningas mehele:

«Nooli ka kivi!»

Mees läks kivi juurde, tõmbas korra keelega üle kivi ja tundis kohe imelikku rammestust kogu kehas. Läks kivi juurest eemale ja uinus sinnasamasse.

Kui mees jälle ärkas, oli koobas ussides tühi, ainult kuningas oli endisel kohal.

«Nüüd võid jälle minna,» andis ussikuningas luba.

Mees tuli august välja ja nägi, et kevad oli käes. Ta oli kogu talve maganud ühes ussidega koopas. Siis, kui ta koopasse läks, olid puud raagus, lilled närtsinud ja rohi koltunud. Nüüd olid puud lehes, lilled õitsesid ja linnud laulsid. Mis aga kõige imelikum – mees mõistis nüüd lindude keeli, sai aru kõik, mis linnud laulsid ja isekeskis kõnelesid.

Parajasti ajasidki kuuse otsas kaks ronka juttu. Üks ütles:

«Siit seitsme päeva tee ida poole on suur linn. Selles linnas on suur veehüda, kõik kaevud ja allikad on kuivad. Sellest hädast oleks kerge lahti saada, kui keegi läheks linna taha, lükkaks paigast ära suure halli kivi ja kaevaks sellel kiviasemel veidi, sest kõik linna veesooned on selle kivi all kinni.»

Teine ronk ütles:

«Kuningalossis ollakse suures mures, sest kuningatütar on kaotanud kalli imesõrmuse. Seda imesõrmust oleks aga kerge leida, kui mindaks kuninga aeda ja otsitaks suure õunapuu alt.»

Mees kuulas ronkade juttu hoolega ja arutas:

«See tuleb mulle õnneks. Mina tahan linnale vett anda ja kuningatütre sõrmuse üles otsida.»

Seadiski siis kohe sammud linna poole, kus pidi olema suur veehäda. Jõudis seitsmendal päeval sinna, läks linnahärrade juurde ja lubas linnale vett anda. Linnahärrad ei uskunud, ütlesid:

«Siin on käinud kõige targemad kaevumeistrid, pole suutnud linnale vett anda, kuidas sina seda teed, lihtmehike? Aga võid ju katsuda. Kui annad linnale vett, saad palju raha, sest linn on suremas janusse.»

Nüüd võttis mees labida, läks linna taha, nihutas halli kivi paigast ja kaevas kiviasemel veidi. Kohe pääsesid sinna kivi alla kinnipandud veesooned lahti, kõik kaevud tulid puhast vett täis ja allikast hakkas jooksuma selget vett.

Linnarahvas oli väga rõõmus, andis mehele nii palju kulda, et see sai kohe rikkaks meheks.

Siis ostis mees endale uhked riided ja läks kuningalinna. Palus kuninga ette ja lubas üles otsida kalli imesõrmuse. Kuningas ei uskunud, et mees sõrmuse üles leiab, sest kõige targemadki otsijad polnud leidnud. Lubas siiski mehel katsuda oma õnne.

Mees läks kuninga rohuaeda, siblis veidi suure õunapuu all ja leidiski üles kalli sõrmuse. Kuningas tänas meest ja andis talle palju raha.

Nüüd oli mehel hea elu. Tal polnudki enam vaja kokakohta otsida, sest oli ise rikkam kui tema endine härra.

JUTT MEHEST, KES TEADIS USSISÕNU

Minu vanaisa kõneles, et kui tema poisike olnud, siis elanud Leeli saunas vana Märt, kes osanud lindude ja loomade keeli ning mõistnud ussisõnu. Kust ta seda kõike oli õppinud, seda ei teadnud keegi. Aga usse ta ei kartnud ja võis oma sõnade abil ussidega teha, mis tahtis.

Minu vanaisa ise oli ükskord näinud, kui Leeli Märt seisis võsastiku ääres ja kutsus ussi, vilistas veidi ja pomises sõnu. Siis tulnud kohe uss, säärane paras, ja jäänud vana Märdi ette paigale. Märt pannud ta endale ümber kaela, siis põue, uss pole mehele midagi teinud. Pärast saatnud ussi jälle metsa tagasi. Aga seda pole keegi näinud, et Märt oleks kunagi mõnd ussi tapnud või neile muidu halba teinud.

Kord oli mõisa vaimuvägi Karjasoo lähedal heinal. Oli palav päev, usse oli palju liikvel. Üks tige loom tuli põõsast ja nõelas Pärtli vaimutüdruku jalga. Jalg paistetas üles, suure vaevaga komberdas tüdruk koju. Nüüd ei osatud muud teha, kui saadeti vana Leeli Märdi järele. Märt tuli ja küsis:

«Kas sa mäletad seda põõsast, kust uss välja tuli?»

«Mäletan küll, miks ma ei mäleta,» ütles vaimutüdruk. «Suur sarapuupõõsas teekäänaku kohal. Seal, kus mineval aastal Reiu Mihkel vikatit luisates sõrme veristas.»

«Siis lähme metsa,» arvas vana Märt.

Mindigi metsa. Tüdruk leidis ka kohe põõsa üles ja näitas:

«Siinsamas nõelas.»

«Hea küll,» ütles Märt, «siruta nüüd jalg välja!»

Tüdruk pani silmad kinni ja sirutas jala välja. Vana Märt hüüdis kolm korda:

«Tule siia! Tule siia! Tule siia!»

Siis vilistas tasakesi ja pomises sõnu, millest tüdruk aru ei saanud. Nüüd tuligi sama uss, kes tüdrukut nõelanud, Märdi ette ja hakkas talle otsa vahtima.

«Ime puhtaks!» käskis Märt.

Kohe ajas uss kaela õieli ja hakkas imema ning lakkuma. Tüdrukul oli hea külmatunne jalas, muud ta ei tundnud. Veidi aja pärast käskis Märt ussil tagasi minna ja tüdruk tundis, et jalg ongi terve.

Nii arstis ta ühtepuhku ussinõelamist ega olnud külahaval muretki. Isegi lapsed käisid julgesti Karjasoos marjul ega kartnud muud midagi, sest Märt oli ussidel keelanud lapsi nõelata.

Üks uss ei pidanud aga Märdi keeldu ja nõelas Marguse karjapoisi jalga. Märt kutsus küll ussi tagasi ja laskis jala teveks noolida, aga ähvardas kogu Palumäe ja Karjasoo usse:

«Kui veel lapsi nõelate, ajan teid kogu Palumäe metsast ja Karjasoost välja!»

Sel aastal ussid ei puutunudki lapsi, aga järgmisel aastal nõelas üks Kaevumäe peremehe poega just oma õue all.

Nüüd lubas Märt ussid ära saata.

Ta käis soo risti läbi Paluga kõrtsist kuni Kõrgerabani ja küla alt kuni Karjasoo teise ääreni. Nii tegi ta ussidele teed. Kui soo oli läbi käidud ja teed tehtud, käskis Märt ussidel minna. Siis hakkas usse tulema kokku nendele teedele kogu Palumäe metsast ja Karjasoost, kuni kõik teed olid täis. Ja siis hakkasid ussid minema. Läksid loogeldes kogu söögivahe, kuni kõik olid läinud.

Pärast seda ei nähtud kogu Palli küla ümbruses ühtki ussi, niikaua kui elas vana Märt. Nüüd on vana Leeli Märt juba ammu surnud ja ussid vähehaaval tagasi tulnud. Miks Märt neid ussisõnu oma pojale ei õpetanud, seda vanaisa ei teadnud.

RAHAKATEL

Roela mõisa väljal on Katlamägi. Sel mäel on seepärast säärane nimi, et selle mäe sees on juba vanast ajast suur rahakatel. Seda katelt ei saa naljalt kätte, sest see tuleb välja ainult ühel ööl iga saja aasta tagant. Aga millal see öö on, seda ei tea keegi.

Vanal ajal oli üks mees seda katelt peaaegu kätte saamas, aga ei saanud. See mees oli läinud ühel õhtul metsa hobust tooma. Pole hobust leidnud, jäänud hilja peale ja sattunud Katlamäele. Läinud siis üle Katlamäe, saanud juba üles, korraga komistanud. «Mis ime see on, et komistan,» mõtelnud ise. «Lage maa igal pool, ei kivi ega kändu kuski.» Hakanud lähemalt vaatama – sang, katlasang. «Hee!» mõtelnud jälle mees. «See on kindlasti rahakatel.» Vaadanud lähemalt järele – rahakatel jah. Suur sang ulatub maa seest välja, katlaäär ka näha, raha ääreni täis.

Nüüd toonud mees suure hoova ja hakanud rahakatelt välja kangutama. Ise lubanud sealjuures: «No kui selle kätte saan, siis annan kohe poole vaestele!» Kangutanud, kangutanud – kergesti tulnud katel maa seest välja. Küll olnud suur katel, ja ääreni raha täis! Juba olnud katel peaaegu kõik maa seest väljas, kui mehe peast poolvargsi libisenud mõte läbi: «Vaestele olgu nüüd küll lubada, aga ega ma anna, kulub see raha endalegi ära.» Vaevalt saanud mees niiviisi mõtelda, kui rahakatel suure kolinaga maa alla läinud ja hoovagi kaasa viinud. Suure vaevaga pääsenud mees maa alla vajumast.

Sinna katla asemele tuli suur auk ja vesi voolas kohinal sisse ja on seal tänapäevani. Aga seda rahakatelt pole keegi pärast enam näinud.

MAA-ALUNE LINN

Kord olid mõisa teomehed Linnamäe lähedal õitsil. Öö oli jahe, mehed tegid tule üles, istusid tule ääres ja ajasid juttu. Hobused sõid eemal. Umbes kesköö paiku läks üks õitsiline tule juurest eemale hobuseid vaatama. Leidis hobused üles, aga kui tagasi tahtis minna, langes tihe udu maha ja mees eksis ära. Küll käis mees edasi-tagasi, kuid ei osanud tule juurde tagasi tulla.

Viimaks jõudis Linnamäe juurde ja hakkas arvama, kuspool õitsituli võiks olla. Kui mees sedaviisi seisis Linnamäe jalal ja aru pidas, läks äkki mäekülge lahti ja sealt paistis tore linnavärv.

«Mis kummitus see siis on!» hüüdis mees kohkudes, aga lahke värvavaht andis käega märku, et tulgu aga mees lähemale ja astugu linnavärvast sisse.

Mees võttiski viimaks südame rindu ja läks linna. Siin olid toredad majad ja uhked kauplused. Linnainimesed olid kõik vanamoodi riides, tulid mehele lahkelt ning sõbralikult vastu. Iga kaupmees kutsus teda oma poodi ja pakkus kaupa. Kõik palusid, et ta nende linnast ostaks kolm asja.

Mees läks viimaks ühte kauplusse sisse. Toodi ette kõiksuguseid toredaid asju ja paluti, et ta aga ostaks. Hind tehti igale asjale nii odav, et enam odavam olla ei saagi – üks kopikas. Mees võttiski ühest poest toredad valjad, teisest – hõbeplaatidega leid ja maksis kummagi eest kopika. Kolmandast poest tahtis osta kirju vöö, kuid enam ei olnud kopikatki raha. Kui kaupmees ja linnarahvas nägid, et mehel kolmanda asja ostmiseks enam raha ei ole, hakkasid nad haledasti nutma. Siis kahvatusid inimesed, kadusid majad ja poed nagu udu, mees seisis jälle üksinda mäejalal – linn oli maa sisse tagasi läinud.

Pärast sai mees targalt teada, et Linnamäe all on juba vanast ajast üks linn. Mitmesaja aasta tagant tuleb linn kord ühel ööl maa peale. Kui siis linnarahval korda läheb kellelegi müüa kolm asja, pääseb linn needusest ja jääbki maa peale.

Küll kahetses mees, et tal kolme asja ostmiseks raha ei olnud, kuid midagi ei olnud parata. Aga seda maa-alust linna pole keegi enam pärast näinud.

PERETÜTAR JA VAENELAPS

Vanasti elasid ühes talus peretütar ja vaenelaps. Vaenelaps oli hea ja ilus, peretütar kuri ja inetu. Ema armastas ja hoidis väga oma tütar: tegi talle kõige ilusamad riided, söötis ja poputas kõige paremate söökidega ja kõige maitsvamate jookidega, tööd ei lasknud teha mingisugust. Vaeselelapsel oli võõrasema kuri: andis talle selga kõige viletsamad riidehilbud, söögiks andis kuivanud leivakoorukesi, aga rasket tööd pidi vaenelaps tegema varahommikust hilja õhtuni.

Ükskord talvel andis võõrasema vaeselelapsel suure korvi ja ajas metsa marjule, ise ähvardas:

«Vaata, et sa selle täis korjad! Kui täis ei korja, siis ei tohi koju tulla.»

Nuttel läks vaenelaps metsa. Ei kustki leia marju – igal pool sügav lumi. Viimaks eksis ära ja jõudis ühe väikese majakese juurde. Pikkade hammastega vanamoor vaatas aknast välja ja küsis:

«Laps, mis sa otsid?»

Vaenelaps ütles:

«Otsin marju. Pean selle korvi täis korjama ja koju viima.»

Vanamoor ütles:

«Kulla laps, kust sa nüüd talvel marju leiad!»

Siis hakkas vaenelaps nutma ja ütles:

«Võõrasema ütles, et kui korvi täis ei saa, siis ei tohigi koju minna.»

Selle peale ütles vanamoor:

«Võta luud ja pühi minu aknaalune puhtaks, siis saad marju.»

Kohe võttis vaenelaps luua ja pühkis vanamoori aknaaluse hoolega puhtaks. Sealt leidis nii palju marju, et sai vähe ajaga korvi täis.

Nüüd kutsus vanamoor vaeselapse tuppa sooja. Vaenelaps läks, istus ukse kõrvale pingikesele, avas kotikese, kus olid leivakoorukesed, mis kasuema talle lõunaks kaasa pannud, ja hakkas sööma. Seal majakeses oli kolm härjapõlvlast, need olid vanamoori pojad, need hakkasid paluma:

«Anna ka meile lõunat!»

«Mis ma teile annan,» ütles vaenelaps, «mul pole muud kui kolm leivakoorukest, mis võõrasema kaasa pani.»

Andis siiski igale ühe leivakoorukese ja härjapõlvlased sõid.

Kui nüüd vaenelaps hakkas kodu poole minema, ütlesid härjapõlvlased:

«Mis me sellele heale lapsele soovime?»

Esimene ütles:

«Mina soovin, et kui ta kõneleb, siis tal kuldmunad suust välja tuleksid!»

Teine ütles:

«Mina soovin, et ta kuningaemandaks saaks!»

Ja kolmas soovis, et tal hea elu oleks.

Vaenelaps tuli koju, andis marjakorvi võõrasemale ära. Aga kui ta kõnelema hakkas, siis langesid tal suust kuldmunad rüppe. Võõrasema sai

vaeselapse peale väga kadedaks. Ta tahtis, et ka tema tütrel kuldmunad suust välja kukusid, ja saatis oma tütre metsa marjule. Andis kaasa väikese korvi, lõunaleivaks pani kotti mett-leiba.

Peretütar läks metsa ja jõudis sama hurtsiku juurde, kui vaenelapski oli käinud. Pikkade hammastega vanamoor vaatas aknast välja ja küsis:

«Mida sa otsid lapsuke?»

«Marju otsin,» kohmas peretütar.

«Kust sa neid talvel leiad?» küsis jälle vanamoor.

«Ei tea!» turtsus peretütar.

Nüüd ütles vanamoor:

«Võta luud ja pühi minu aknaalune puhtaks, siis leiad marju.»

Peretütar ütles:

«Vaata kus mul veel asjamees! Mina hakaku tema aknaalust pühkima. Ei seda ole!»

Nüüd kutsus vanamoor peretütart tuppa sooja ja lõunale. Kohe läks peretütar sisse, istus keset tuba ja hakkas sööma mett-leiba. Härjapõlvlased küsisid endale ka leiba, aga peretütar vastas:

«Mis asjamehed te mul olete, et teile leiba pean andma? Mul endalgi vähe, kust ma veel teile annan.»

Kui nüüd peretütar lõunat oli söönud ja koju hakkas minema, ütlesid härjapõlvlased:

«Mis me sellele halvale lapsele soovime?»

Esimene ütles:

«Mina soovin, et tal iga kord kärnkonn suust välja kukuks, kui ta kõneleb.»

Teine ütles:

«Mina soovin, et ta kunagi mehele ei saaks!»

Ja kolmas soovis, et tal halb elu oleks.

Peretütar läks koju, hakkas kõnelema – kärnkonn kukkus suust välja. Kui nüüd perenaine nägi, et vaesellapsel kõneldes kuldmunad rüppe langevad, tema tütre aga kärnkonnad maha saavad, siis vihastas ta ja kihutas vaeselapse hoopis majast välja.

Vaenelaps läks jälle metsa ja eksis ära. Härjapõlvlased tulid ta juurde ja küsisid:

«Miks sa kõnnid siin üksi metsas?»

Vaenelaps vastas nuttes:

«Võõrasema ajas mu kodust välja ega lubagi enam tagasi minna.»

Nüüd juhatasid härjapõlvlased vaeselapse ühele teerajale, mis viis kuningalinna poole. Vaenelaps hakkas seda mööda edasi minema. Aga kuningapoeg oli tulnud parajasti jahile ja juhtus vaeselapsega metsas kokku. Kui ta nägi, et vaenelaps nii ilus oli ja tal kõnelemise juures kuldmunad suust langesid, siis ta viis tema oma lossi ja võttis pärast endale naiseks. Nüüd oli vaesellapsel hea elu. Aga kuri peretütar ei saanudki mehele ja tal oli halb elu.

SAUNALAPS JA PERETÜTAR

Saunaema tegi saunas leiba. Tütar käis emale peale ja palus kogu aja:

«Ema, tee ka mulle kaapekakk, tee nüüd, ole hea!»

Viimaks tüdis ema, tegi kaapekaku, pani selle ahjupaistele küpsema. Kui kakk valmis, andis selle tütre kätte ja ütles poolpahaselt:

«Mine taga metsa!»

Tütar täitis ema käsu täpisealt: võttis kaku ja hakkas metsa minema. Läks ja läks, kuni nägi tee ääres kraavis santi. Sant hakkas saunalast paluma:

«Ole hea laps, aita mind kraavist välja!»

Tütarlaps aitas, niipalju kui jõudis, ja sant ronis kraavist välja. Nüüd palus sant edasi:

«Pese ja vihtle mind kuski saunas!»

Saunalaps viis sandi sauna, mis oli sealsamas lähedal. Saunas ütles sant:

«Toa taga on linaluuhunnik, küta nendega sauna.»

Tüdruk aga läks, palus külast puid, küttis sauna ilusasti soojaks. Viis sandi parsile ja vihtles teda.

«Lauda taga on virtsalomp, too sealt virtsavett ja pesi mind sellega,» soovis sant edasi.

Saunalaps tõi aga külakaevust värsket vett ja pesi sellega sandi ilusasti puhtaks.

«Too nüüd lakast penni pealt vana hobusenahk ja kuivata mind sellega.»

Tütarlaps võttis aga enda ümbert palaka ja kuivatas sellega.

Lõpuks ütles sant:

«Võta nüüd leeaugust tuhka ja keeda mulle sellest putru.»

Saunalaps jooksis jälle külasse, palus sealt jahu ja keetis päris ilusa pudru.

Nüüd pani sant tütarlapse ette kaks karpi – üks oli ilus ja hiilgav, teine tuhm ja tume – ja käskis võtta ühe karbi endale vaevatasuks. Saunalaps valis tumeda ning tuhmi karbi ja hakkas koju minema. Tee peal haukusid küla koerad:

«Auh-auh, saunalaps tuleb, kulla- ja hõbedakarp käes!»

Küll hurjutas ja hirmutas laps koeri, aga miski ei aidanud. Kodus võeti emaga karp lahti – oli kulda ja hõbedat täis. Nüüd hakkas saunarahvas elama hästi ja jõukalt.

Seda lugu kuulis ka peretütar. Kohe käskis ta ema saialeiba küpsetada. Laskis endale teha saialeivast kaapekaku ja käskis ütelda: «Mine metsa!»

Läks siis ka peretütar metsa poole. Leidis sandi tee äärest, kes palus:

«Ole hea laps, aita mind kraavist välja!»

Häda pärast aitas ta sandi kraavist välja ja viis ta siis lähemasse sauna. Sant palus teda kõike seda teha mis saunalastki. Karvapealt täitis peretütar sandi soovid. Küttis saunaahju linaluudega, pesi santi virtsaveega ja kuivatas hobusenahaga. Keetis tuhost putru ja küsis siis karpi vaevatasuks. Sant pani ta ette kaks karpi: ühe ilusa ja läikiva, teise tuhmi ning tumeda. Peretütar haaras läikiva karbi ja jooksis kohe kodu poole. Teel haukusid küla koerad:

Auh-auh, peretütar tuleb, tule- ja tõrvakarp käes!»

Küll meelitas peretütar koeri võileibadega, aga miski ei aidanud. Kodus võeti karp lahti – tuld ja tõrva tuli välja, kargas tütrele näkku, nii et eluajaks jäid mustad plekid näole.

IMEKIVI

Küla taga metsa ääres üksikus hurtsikus elas lesk ema oma pojaga. Küllust neil ei olnud, aga nälga ka ei tuntud. Põllulapike andis leiba, lehmast saadi piima.

Poiss oli tasane ja veidi saamatu. Teised külapoised ei sallinud teda ega võtnud oma seltsi, tema aga arvas:

«Küllap ükskord leian ka mina oma õnne!»

Ühel päeval saatis ema poisi linna. Andis paar naela võid kaasa, käskis ära müüa ja saadud raha eest endale osta, mis tahab. Poiss müüski või ära ja pidas aru, mis peaks ta saadud raha eest ostma. Vaatas üht ja teist asja, ei leidnud midagi meelepärast ja hakkas juba kodu poole tulema.

Linnavärava taga nägi meest, kes tahtis hukata vana kassi. Poisil oli kassist hale, sobitas mehega kaupa ja ostis kassi ära. Kodus ema tõreles esiteks poisiga, miks see vana kassi ostnud, kuid leppis varsti, sest nüüd oli neil üks loom majas rohkem.

Teisel nädalal saatis ema jälle poisi linna võid müüma ja lubas nüüdki osta, mida poiss aga soovib. Jälle ei leidnud poiss meelepärast asja ja hakkas tulema. Linnavärava taga nägi meest, kes püüdis hukata vana koera. Poiss andis või eest saadud raha mehele ja sai koera endale. Kodus ütles emale:

«Tõin linnast koera. Ära pahanda, nüüd on meil juba kaks looma juures.»

Andis kassile kolde ette tassiga piima ja koerale konte, ise kõneles:

«Pole viga, küllap leiame meiegi kord õnne.»

Kolmandal nädalal läks kõik jälle samuti. Müüs või ära, ei leidnud meelepärast asja ja hakkas tulema. Nüüd nägi linnaväravas meest, kes tahtis materdada musta ussi.

«See on majaanuss,» ütles poiss mehele. «Ära seda surma, müü ta parem mulle.»

Mees oli rõõmus, et leidis tühipaljale ussile ostja. Poiss pani ussi põue ja rõõmustas:

«See on majaanuss, see toob kindlasti õnne.»

Kodus oli ema esiteks pahane, et poiss ussi koju tõi, kuid leppis viimaks ka sellega. Eks see ole ka jumalaloom.

Õhtul pani poiss kassi ahjuauku magama, koerale tegi aseme ukse kõrvale, aga ussi võttis enda juurde voodisse. Kui hommikul ärkas, oli küll kass ahjuaugus, koer ukse kõrval, aga voodis ei olnud ussi, vaid ilus tütarlaps. See tänas poissi ja ütles:

«Ole meheks, et mu ostsid ja voodisse magama panid, seeläbi pääsesin nõidusest. Mina olen kuningatütar, kuri nõid moondas mu ussiks, ma pidin nõidusest siis pääsema, kui mõni noormees mu peale halastab ja voodisse magama paneb. Sina oled seda teinud. Tänuks kingin sulle imekivi, mis kõik su soovid täidab.» Andis noormehele kivi ja lahkus toast. Nüüd oli emal ja poisil

hea põli. Kõik, mida sooviti, seda muretses imekivi. Ei olnud millestki puudust ega ühtegi muret.

Asjast sai teada mõisahärra, kes oli poisile kade imekivi pärast. Läks ühel päeval küla taha hurtsikusse ja küsis imekivi näha. Poiss ei teadnud aimata midagi paha. Andis kivi härra kätte. Härra pistis aga kivi tasku ja soovis enda kohe kaugele meresaarele toredasse lossi elama.

Nüüd oli poisi kurvastus suur. Kahetses küll, et härrat oli usaldanud, kuid midagi polnud parata.

«Pole viga,» ütles ta viimaks, «mul on ju seltsilised kass ja koer. Jagasime üheskoos õnnepäevi, jagame nüüd ka muret.»

Andis loomadele süüa, pani kassi magama ahjuauku, koerale tegi aseme ukse kõrvale, ise heitis voodisse.

Õösi võtsid kass ja koer nõuks poissi aidata. Tema päästis nende elu, nüüd on nende kord tänulik olla. Läksid tasakesi hurtsikust välja ja otsustasid ujuda üle mere kaugele saarele – ehk saab imekivi härra käest kätte.

Hommikul on mõlemad sõbrad mere ääres ja hakkavad ujuma. Ujuvad päeva, ujuvad kaks, ujuvad mitu päeva. Viimaks ühel õhtul jõuavad saarele. Peidavad endid mere kaldale põõsa alla, et siis öösi lähevad lossi.

Härra pidutses sel õhtul hilja ööni. Kesköö oli ammugi möödas, kui härra magama läks. Nüüd tulid sõbrad põõsa alt välja ja hiilisid lossi. Käisid läbi mitu tuba, kustki ei leidnud imekivi. Viimaks tulid härra magamistuppa, ka siin ei olnud kivi. Härra magas, suu lahti, ja norskas kõvasti. Kass hüppas öölauale ja vaatas härra suhu – seal imekivi oligi hammaste taga. Härra kartis kivi pärast nii, et seda öösi suus hoidis.

Kuidas kivi kätte saada? Kass leidis hea nõu – sülitas härrale suhu; härra hakkas unes lækastama ja kõhis kivi välja. Krapsti! haaras koer kivi hammaste vahele ja mõlemad sõbrad katsusid, et lossist välja said.

Nüüd hakati kohe ujuma kodu poole. Esiteks hoidis koer kivi suus. Kui ta väsis, hakkas kass kivi hoidma. Nii ujuti rõõmsasti edasi ja kanti kordamööda kivi.

Kui kodurand juba paistma hakkas, mõtles koer:

«Võtan õige kivi kassi käest ära ja viin poisi kätte, siis arvab, et mina see tooja olen ja hoolitseb minu eest rohkem.»

Hakkas kassi käest kivi tahtma, aga kass ei andnud, sest ta oli veidi aja eest mõtelnud samu mõtteid mis koergi. Hakkasid rüselema, kivi kukkus kassi suust merre. Nüüd oli mõlemal häda suur; kahetsesid küll oma tegu, aga midagi polnud parata. Kuidas sa lähed peremehe ette ilma kivita, kas võtabki enam vastu? Mis neist nüüd küll saab?

Hakkasid siis mõlemad haledasti nutma, kuni tuli mere põhjast kala ja küsis, mis neil viga. Sõbrad jutustasid loo ära ja kurtsid, et neil pole enam kuhugi minna.

«Pole viga,» ütles kala, «sellega saame hakkama.»

Lõi sabaga sulpsu ja ujus mere põhja. Tõi sealt imekivi välja ja andis sõprade kätte. Nüüd ei mindud kivi pärast enam tülli, kordamööda kanti seda suus ja anti kodus ühiselt peremehe kätte.

Poiss oli rõõmus, et imekivi jälle kätte sai. Nüüd hoidis ta seda hoolega ja elas õnnelikult kogu eluea. Aga kuhu see imekivi pärast sai, seda ei tea keegi.

KOLM VENDA

Vanasti elas rikas mees, kel oli suur talu ja muidu jõukas elujärg. Sellel mehel oli kolm poega: kaks vanemat olid targad ja hakkajad, kolmas, noorem, oli veidi saamatu. Vanemad vennad olid uhked ja iseennast täis, noorem oli aga tasane ja heasüdamlik.

Kui isa suri ja ka ema vanaks jäi, ei teadnud ta, kellele talu pärandada. Seepärast ütles ta ühel päeval poegadele:

«Minge nüüd välja, leidke igauks endale pruut. Kellel on kõige ilusam pruut ja kes sellelt toob mulle kõige ilusama kleidi kingituseks, see pärib talu.»

Pojad läksid kodunt välja. Kahel vanemal olid pruudid teada, nooremal ei olnud kedagi. Vanemad vennad läksid oma pruutide juurde, noorem ei teadnud kuhugi minna. Ta läks siis teed mööda edasi, kuni jõudis metsa. Istus seal kivile, hakkas oma asja pärast muretsema ja viimaks nutma.

Kui ta nüüd kivil istus ja nuttis, tuli kivi alt välja hall vanamees ja küsis:

«Mis sul on, kulla pojuke, miks sa nutad?» Poiss jutustas talle oma asja ära. Et neid on kolm venda, ema ei tea, kellele talu pärandada, saatis neid pruute otsima ja neilt kingitusi tooma.

Hall vanamees ütles:

«Ära nuta midagi, küll saame asjaga hakkama. Tule aga mulle järele.»

Nüüd nägi noorem vend kivi all maa-alust käiku. Sinna läks vanamees ees ja poiss järele. Seal maa all oli tore mõis. Kõik säras kullast ja hõbedast. Aga muid loomi seal näha ei olnud kui ainult rotte. See oli rottide mõis.

Poisile näidati säng ja kästi magama heita. Poiss heitiski magama. Tüki aja pärast äratati ta jällegi üles, anti kätte toredasti meisterdatud kleit ja kästi koju minna. Üteldi veel, et kui poisil edaspidi midagi vaja läheb, siis tulgu jälle sinna.

Rõõmsa meelega läks poiss koju ja andis kingituse ema kätte. Mõne aja pärast tulid ka vanemad vennad ja andsid ära oma kingitused, aga noorema venna toodud kleit oli kõige ilusam.

Ema ei tahtnud talu nooremale pojale anda, saatis kõik uuesti välja ja lubas talu sellele, kes oma pruudilt kõige ilusamad kingad toob.

Vanemad vennad läksid oma pruutide juurde, noorem aga metsa kivi juurde. Istus kivile ja hakkas nutma. Varsti oli hall vanamees seal, viis ta maa alla ja pani magama. Kui ta jälle üles äratati, olid toredad kingad voodi ees.

Jälle olid noorema venna toodud kingad kõige ilusamad. Ema ei tahtnud aga nüüdki talu temale anda, vaid saatis veel kord kõik välja. Nüüd lubas talu sellele, kes oma pruudilt kõige maitsvama saia toob.

Kolmandat korda läksid vennad välja, vanemad vennad oma pruutide juurde, noorem kivi juurde. Nutmise peale tuli nüüdki hall vanamees välja ja küsis, mis poisil viga. Kui poiss asja ära seletas, ütles taas vanamees:

«Pole viga, lähme aga alla!»

Viis poisi jälle rottide mõisa ja käskis magama heita. Seekord ei tulnud aga poisil und. Vaatas voodist ja nägi, kuidas saia tehti. Suur kari rotte oli künas taigna sees ja sõtkus saia.

«Seda saia ei söö vist küll keegi,» mõtles poiss endamisi ja jäi siis magama.

Kui sai valmis sai, aeti poiss jälle üles, anti sai kätte ja kästi minna. Kodus leidis ema, et jällegi on noorema venna sai kõige maitsvam. Nüüd ütles ema:

«Ei ole midagi parata, pean talu sulle andma. Aga minge veel kord, tooge igäuks oma pruut siia. Kellel kõige ilusam pruut, see saab kindlasti talu.»

Teised vennad läksid kohe oma pruutide juurde, aga noorem oli hädas – tal ei olnudki pruuti. Tahtis siiski kivialuse vanamehe käest nõu küsida. Läks siis jälle kivi juurde ja hakkas nutma. Hall vanamees tuli välja, kuulas asjaloo ära ja ütles:

«Pole viga, küllap leiame nõu, lähme aga alla!»

Mindi alla. Seal võttis hall vanamees luuakontsu, pani sellele kuus rotti ette, poisi ja kolm rotti peale istuma ja saatis tulema.

«Kena lugu küll,» mõtles poiss, «minagi ei mahu siia õieti istuma, kuhu need rotid siis veel mahuvad?»

Kui veidi maad oli sõidetud, ütles üks rott:

«Oleks see luuakonts tõld ja rotid ees hobused!»

Kohe moondus luuakonts toredaks tõllaks ja rotid uhketeks hobusteks.

Veidikese aja pärast ütles teine rott:

«Oleksin mina pruut, tema peigmees ja teie kahekesi pruutneitsid!»

Kohe moondus ta imeilusaks pruudiks ja teised kaks kenadeks pruutneitsiteks. Nüüd ütles veel kolmas:

«Oleksid meil kõigil uhked riided ja hobustel säravad riistad!»

Vaevalt sai ta seda ütelnud, kui kõik nii juhtuski. Nüüd sõitis noorem vend kuuehobusetõllaga koju, nii ilus pruut kõrval, missugust ema veel polnud näinud. Varsti tulid ka teised vennad oma pruutidega, kuid jahmatasid kõik ega mõistnud enam kolmegi lugeda: nii ilusat neidu polnud nad eluilmaski näinud.

Nüüd ei viivitanud ka ema ja andis nooremale pojale talu kätte kogu värgiga. Aga noorem poeg ei tahtnudki enam talu, ütles vaid:

«Ma ei tahagi enam teie talu, mul isegi tore mõis!»

Ütles ja istus oma pruudi kõrvale ja sõitis tagasi rotimõisa. Sinna ta jäigi oma ilusa naise ja hakkas rotte valitsema.

SEITSE VENDA JA SEITSE ÕDE

Kord elas kaugel põhjas üksikus talus seitse venda. Isa ja ema olid ammu surnud, õdesid neil ei olnud – nii nad elasid üksi ja omaette, naisterahva hingegi ei olnud majas. Kõik kodused tööd ja talitused tegid vennad ise.

Kui kõige noorem vend ka juba mehearuliseks ja naisevõtmisealiseks oli saanud, hakkasid vennad aru pidama, et peaks õige naised koju tooma. Et aga ligilähedal kellelgi tüdrukuid teadupärast ei olnud, otsustati nii, et kuus vanemat venda lähevad laia maailma naisi otsima, noorem jääb aga koju maja pidama. Teised otsiksid siis väljast igaüks endale naise ja tooksid ka nooremale vennale naise koju.

Sedaviisi jäigi. Kuus vanemat venda seadsid reisipaunad valmis ja läksid teele, noorem jäi koju maja pidama ja naist ootama.

Sammuvad siis vennad kosjateed, käivad läbi mitu valda ja kihelkonda, kuid ei leia seitset neidu, kes oleksid nõus neile tulema. Viimaks seavad sammud linna poole – seal rahvast mõnesugust, ehk leiab sealt ka sobivad naised.

Lähevad edasi, jõuavad vana saunahurtsiku juurde. Hall vanamees istub hurtsiku lävel ja küsib:

«Kuhu noormehed lähevad?»

«Naisi otsima!» hüüavad vennad vastu.

«Minge aga minge,» ütleb vanamees, «ja tooge ka mulle naine, olgu aga ilus ja noor.»

Vennad naeravad:

«Vaata kus vanamees – ise hall nagu öökull, aga ilusat ja noort naist tahab.»

Mehed lähevad edasi, unustavad peagi vanamehe. Varsti jõuavad võõraste linna. Astuvad esimesse majja sisse ja räägivad ära oma asja: neid seitse venda, kuus siin, kõige noorem kodus; tahaksid võtta endale naised ja viia koju ka nooremale vennale.

Samas majas ongi peremehel seitse tütar, kõik juba täiearulised ja meheleminemisealised. Vennad hakkavad kosjakaupa sobitama, neid on nõus tulema. Kõige vanem vend saab kõige vanema õe, teised vanuse järgi nooremad õed, kõige noorem õde läheb kaasa koduse venna tarvis. Kui kaubad koos, hakkavad kuus venda tagasi kodu poole minema, kaasas seitse õde.

Jõutakse saunahurtsiku juurde. Hall vanamees istub jälle lävel. Näeb vendi ja seitset õde, tõuseb lävelt ja läheb vastu, ise rõõmustab:

«Väga hea, et ka mulle naise tõite!»

«Ära rõõmusta, vanataat,» ütlevad vennad. «See pole sinu tarvis, see on meie kõige nooremale vennale, kes on praegu kodus.»

Nüüd pomiseb vanamees midagi, siis puudutab oma kepigä esiteks kuut venda, siis kuut vanemat õde, kes kohe moonduvad hallideks kivideks sauna ette. Aga kõige noorema õe viib vanamees sauna ja võtab endale naiseks.

Noorem õde ei taha aga sugugi halli vanamehega elada, muretseb ja kipub ära. Vanamees on kuri ega luba teda minna kuhugi. Pikapeale saab tüdruk teada, et vanamehel ei olegi südant sees, vaid see on kuskil mujal, ja et vanamees enne ei sure, kui surmatakse ta süda. Tüdruk hakkab vanameest meelitama, et see ütleks, kus ta süda on. Vanamees ei taha esiti ütelda, viimaks annab järele ja ütleb.

«Et sa nii väga tahad, siis ütlen sulle, kus mu süda on. See on voodis padja sees.»

Tüdruk jääb sellega rahule, aga ei usu, et vanamees õigust räägib. Ühel päeval läheb vanamees metsa, tüdruk jääb koju. Ta korjab metsast lilli ja ehib nendega vanamehe padja. Õhtul tuleb vanamees koju, näeb lilledega ehitud patja ja küsib:

«Miks sa padja oled lilledega ehtinud?»

«Rõõmustan vanakese südant,» vastab tüdruk.

Vanamees puhkeb naerma:

«Padja sees nüüd kellegi süda!»

Teisel hommikul läheb vanamees jälle metsa, aga tüdruk hakkab paluma, et ta ütleks, kus ta süda on.

«Kas ma pean sulle seda ütleva?» kahtleb vanamees. «Ütlen siis pealegi: minu süda on ukse sees.»

Kui vanamees kodunt ära on, korjab tüdruk kirjusid sulgi ja ehib nendega ukse. Vanamees tuleb õhtul koju, näeb sulgedega ehitud ust ja hakkab jälle naerma:

«Ukse sees nüüd mõni süda!»

Nüüd hakkab tüdruk nutma ja nõuab, et vanake ütleks, kus on ta süda. Vanamees tüdib viimaks pealekäimisest ja seletab:

«Minu süda ei olegi siin, see on ühe linnu sees. See lind elab aga ühes kirikus, mis on siit väga kaugel.»

Teisel päeval läheb vanamees jälle kodunt ära, tüdruk jääb üksinda koju. Istub ukaselävel ja peab aru, kuidas vanamehe juurest pääseda.

Selle aja sees tuleb kõige noorem vend, kes jäi koju maja pidama, vendi otsima. Jõuab hurtsiku juurde, tüdruk küsib ukaselävelt, kuhu noormees läheb ja keda ta otsib.

Noormees jutustab kõik ära, kuidas neid olnud seitse venda ja kuidas kuus läinud laia maailma naisi otsima, jäänud kadunuks ega ole tagasi tulnud tänapäevani.

«Kui asi nii on,» ütleb tüdruk, «siis tule tuppa minuga leiba võtma. Ehk leiame nõu.»

Viib noormehe tuppa ja jutustab talle, kuidas vennad neile kosja tulnud, kuidas kõik seitse õde vendadega kaasa läinud ja kuidas vanamees nad hallideks kivideks moondanud sauna ette, ainult tema jätnud inimeseks ja võtnud endale naiseks.

«Kui nüüd vanamehest tahame lahti saada,» ütleb tüdruk lõpuks, «siis peame kinni püüdma selle linnu, kelle sees vanamehe süda.»

Noormees ei pea pikka aru, otsustab kohe minna otsima seda lindu, kelle sees on vanamehe süda. Võtab tüdrukult teemoona kaasa ja astub edasi. Kui kõht tühjaks läheb, istub mättale, võtab leivakoti seljast ja hakkab sööma, enne aga hüüab:

«Kes minu külaline tahab olla, see tulgu sööma!» Kohe tuleb metshärg noormehe juurde, heidab kõhuli maha ja hakkab ühes temaga sööma. Pärast sööki ütleb:

«Kui sul kunagi abi peaks tarvis minema, siis kutsu mind.» Seepeale kaob härg jälle metsa.

Noormees võtab pauna selga ja läheb edasi. Sammub kuni lõunani, siis avab pauna ja hakkab jälle sööma. Enne aga hüüab metsa:

«Kes minu külaline tahab olla, see tulgu sööma!»

Nüüd tuleb võsastikust suur metssiga ja küsib:

«Kas mind kutsusid?»

Noormees ütleb:

«Kui minu külaline tahad olla, siis võta minuga leiba.»

Metssiga hakkab ühes noormehega sööma. Pärast sööki ütleb:

«Kui sul kunagi abi peaks tarvis minema, siis kutsu mind.»

Jälle läheb noormees edasi. Kui õhtu kätte jõuab ja ta õhtust söömakorda hakkab pidama, hüüab jällegi metsa:

«Kes minu külaline tahab olla, see tulgu sööma!»

Seekord lendab noormehe juurde maailmatu suur öökull, sööb ühes temaga õhtust ja ütleb lahkudes:

«Kui sul abi tarvis, siis hüüa mind.»

Noormees tänab hea lubaduse eest ja heidab puhkama. Järgmisel hommikul reisib jälle edasi. Varsti hakkabki kauge maa tagant see kirik paistma, kuhu ta peab minema. Rõõmsalt sammub noormees edasi. Korraga on aga takistus ees – suur lai jõgi. Mees käib jõekaldal edasi ja tagasi, kustki ei pääse üle. Viimaks mõtleb poolkogemata:

«Oleks see eilne metshärg siin, kes minuga ühes sõi, küll see jõe tühjaks jooks.»

Kohe ongi metshärg seal, joob jõe tühjaks ja läheb oma teed. Noormees läheb kuivi jalu jõest läbi ja reisib edasi. Jõuab kirikule juba üsna lähedale, kui jälle uus takistus teel: suur kõrge müür ees, ei saa enam edasi.

«Oleks see suur metssiga siin, kes minuga eile lõunat sõi, küll see müüri maha lõhuks,» mõtleb jälle noormees.

Vaevalt saab mees niiviisi mõtelnud, kui metssiga on seal ja lõhub müüri nii maha, et sõida läbi või tõllaga.

Nüüd ongi kirik siinsamas. Noormees astub sisse ja hakkab otsima lindu. Seal ta lendabki kõrgel lae all edasi-tagasi. Mees jookseb siia ja sinna, ei saa kuidagi kätte.

«Oleks nüüd see kull siin, kes eile minuga sõi!» soovib ta viimaks. «Küll see linnu kinni püüaks.»

Kohe ongi kull seal, püüab linnu kinni, toob noormehe kätte ja lendab oma teed.

Noormees võtab linnu tugevasti kaenlasse ja hakkab tulnud teed tagasi minema. Nüüd ta käib tee poole rutemini ära kui tulles. Jõuab saunahurtsiku juurde, vanamees parajasti kodunt ära. Tüdrukul hea meel, et noormees linnu kätte sai – nüüd saavad vanamehest lahti. Ta peidab noormehe koos linnuga vanamehe sängi alla ja käsib olla vagusi.

Varsti tulebki vanamees koju ja kurdab tüdrukule:

«Mu süda teeb nii haiget, tea, kas hakkab õige surema.»

Heidab voodisse ja oigab. Noormees pigistab lindu kõvemini – vanamees aietab ja kurdab, et südamevalu aina kasvab. Viimaks kägistab noormees voodi all linnu ära, samal ajal sureb ka vanamees voodis.

Nüüd tuleb noorem vend voodi alt välja, võtab vanamehe halli kepi ja puudutab sellega tüdruku õpetuse järgi kive, mis olid sauna ees – kohe on kivid jälle elavad vennad ja õed. Kõik on rõõmsad, tänavad nooremat venda ja õde, kes neid nõidusest päästsid.

Siis... siis jah läksid kõik seitse venda oma naistega koju ja elasid õnnelikult ja elavad tänapäevalgi, kui nad ära pole surnud.

PÖIALPOISS

Elasid kord mees ja naine. Nendel ei olnud peres ühtegi last. Naine soovis nii kangesti last ja ohkas ühel päeval:

«Oleks mul ometi poeg, siilipikkunegi, oleksin sellegagi rahul!»

Aasta pärast sündiski naisel poeg. See oli just siilipikkune, nii nagu naine oli soovinud.

Aastad läksid, isa ja ema jäid vanemaks, aga poeg ei kasvanud karvavõrdki, jäigi siilipikkuseks, nagu oli sündides. Hakati teda seepärast kutsuma Pöialpoisiks. Elas siis Pöialpoiss isa ja ema juures, mängis nende põlvedel ja rõõmustas vanu inimesi, sest teisi lapsi neil ei olnud.

Kui Pöialpoiss sai kaheksateistkümnenaastaseks, siis ütles ta isale:

«Mis ma su juures muidu jõudeleiba söön, pane mind karja. Kännimeest ega puuraiujat minust ei saa.»

«Kuidas sa, väike, karja lähed,» arvas ema, «kaod rohu sisse ära?»

«Ei kao,» ütles Pöialpoiss. «Kõitke mind musta härja saba külge, siis ei kao kuhugi ja hoian karja hoolega.»

Teisel päeval kõitiski isa poisi musta härja saba külge ja saatis karja. Hoolega hoidis Pöialpoiss karja: kui õhtul koju tuli, olid kõik loomad alles ja tublisti söönud.

Ühel päeval tuli kuningas sinna metsa jahile ja eksis ära. Jõudis viimaks musta härja juurde ega mõistnud enam kuhugi minna.

Pöialpoiss ütles:

«Juhatan su metsast välja, kui võtad minu endale väimeheks.»

Kuningas naeris:

«Vaata, kus mul juhataja!»

Oli siiski asjaga nõus. Pöialpoiss näitas tee kätte, kuningas hakkas minema. Jõudis juba metsa äärele, kui mõtles:

«See oli nüüd küll lubada, ega ma teda seepärast siis väimeheks võta.»

Vaevalt sai ta nii mõtelnud, kui uuesti eksis ja tuli jälle metsa härja juurde. Pöialpoiss ütles teist korda:

«Kui võtad minu endale väimeheks, siis juhatan su metsast välja.»

Kuningas lubas teist korda. Jälle näitas poiss tee kätte ja kuningas hakkas minema. Jõudis juba metsast välja tee otsale, siis mõtles:

«Jäägu lubadus lubaduseks, väimeheks ma teda ei võta.»

Kohe eksis kuningas uuesti ja oli veidi aja pärast jälle musta härja juures.

Kolmat korda võttis poiss lubaduse, kolmat korda juhatas kuninga metsast välja, kolmat korda murdis kuningas sõna ja tuli tagasi musta härja juurde.

Nüüd ütles Pöialpoiss:

«Miks sa ei pea oma lubadust? Ikka võtad sõna tagasi, kui oled metsast välja saamas, sedaviisi sa ei pääsegi metsast välja. Anna oma kindel mehesõna, et võtad mu väimeheks, siis pääsed metsast välja õigele teele.»

Nüüd andis kuningas kindla mehesõna ega võtnud seda enam tagasi ja pääses poisi juhatuse järgi metsast välja.

Pöialpoiss ei kõnelenud kodus asjast sõnagi. Aasta pärast ühel talveõhtul vitsutas isa piimapütti, siis palus poiss:

«Isa, tee mulle pirdudest väike saan!»

Isa tegi. Nüüd palus poiss jälle:

«Pane õlekõrtest aisad ja rakenda kukk saani ette.»

Isa täitis ka selle soovi. Poiss istus saani ja palus kolmandat korda:

«Ava nüüd uks, ma tahan kosja sõita!»

Isa avas ukse, poiss sõitis üle läve välja ja kadus isa-ema silmist, enne kui need jõudsid kolmenigi lugeda.

Pöialpoiss sõitis aga otseteed kuninga lossi ja nõudis kuningalt tüdruku endale naiseks, nagu see mehesõnaga oli lubatud. Küll oli kuningale see asi vastumeelt, sest kuidas sa annad oma tütre Pöialpoisile, kuid parata polnud midagi – ta oli andnud oma mehesõna.

Tehti siis mõlemale, nii Pöialpoisile kui kuningatüttele uhked pulmariided ja mindi laulatusele. Kõik imestasid ja kahetsesid, miks ilus kuningatütar peab minema Pöialpoisile. Ilus kuningatütar nuttis kirikuski. Aga kui kirikuõpetaja laulatusesõnu luges ja noorpaari käed kokku pani, ei olnudki altari ees kuningatütre kõrval enam Pöialpoissi, oli ilus suur noormees. Nüüd oli kõikide rõõm suur, kuningatütrel kadusid pisarad, ta hakkas ilusat noormeest esimesest silmapilgust armastama.

Kui nüüd Pöialpoiss mõne aja oli elanud kuningalossis, laskis ta ühel päeval rakendada hobused uhke tõlla ette, võttis kuningatütre kaasa ja sõitis oma isa ja ema vaatama. Need muretsesid kodus, et oli poeg, küll tilluke, kuid siiski armas – enam aga ei ole. Sõitis ühel päeval püürust saaniga uksest välja ja jäigi kadunuks.

Kui Pöialpoiss kuningatütrega koduuksest sisse astus, ei tundnud teda isa ega ema.

«Ei sina ole meie poeg,» ütlesid mõlemad. «Meie poeg oli tilluke, sõitis püürust saaniga, millel olid õlekõrtest aisad ja kukk hobuseks. Sina oled suur, sõidad uhke tõllaga ja toredate täkkudega.»

Nüüd võttis poiss välja isalt saadud püürust saani ja kuke – kohe tundsid isa ja ema oma poja ära. Istusid siis kõik tõlda ja sõitsid kuningalossi. Elasid seal õnnelikult ja elavad ehk praegugi, kui nad pole surnud.